

UN PROGRAMA AQUÀTIC: DE LA FAMILIARITZACIÓ A L'AUTONOMIA EN EL MEDI AQUÀTIC EN UN NEN AMB NEE*

Resum

El present article intenta plasmar com s'ha dut a terme una pràctica d'activitat aquàtica amb la intenció que se'n puguin derivar criteris per a la intervenció didàctica, i a la vegada es pugui generalitzar a qualsevol pràctica aquàtica que tingui com a objectiu el fet d'incloure la diversitat.

Molt sovint la teoria que hauríem d'aplicar no té res a veure amb la pràctica que duem a terme. Existeix una separació que hauríem d'intentar unir entre el pensament i l'acció; dues àrees que imprescindiblement haurien d'anar juntes. El cas pràctic d'un nen cec i hemiplègic constitueix l'acció sense la qual de poc ens valdria teoritzar: el protagonista és el Marc, un nen d'onze anys. A nivell motor, la seva conducta es veu afectada en dos sentits: per una banda la seva deficiència visual porta implícita una major pobresa gestual (sobretot perquè no pot utilitzar el sentit de la imitació) i, a la vegada, el fet de tenir un menor grau de mobilitat al costat hemiplègic, ajuda a incrementar aquest menor desenvolupament.

El programa que tot seguit es presenta té una durada de tres anys amb sessions

de 60 minuts setmanals al llarg de tot el curs escolar. El nostre alumne no havia estat anteriorment estimulat en aquest medi, d'aquí que es parteix d'una familiarització per arribar finalment a una plena autonomia.

Paraules clau: necessitats especials, activitats aquàtiques, ceguesa, hemiplegia.

Consideracions prèvies

Abans d'establir qualsevol tipus d'intervenció, caldrà partir de la detecció de necessitats. Per tant, analitzar les característiques generals de la deficiència és un punt que, juntament amb l'avaluació d'entrada (portada a terme durant les primeres sessions), caldrà tenir en compte a l'inici de tota programació.

El Marc és un nen d'onze anys afectat de fibroplàsia retrolental de grau V fruit d'un naixement prematur; la implicació funcional d'aquest cinquè estadi implica ceguesa. Quant a l'existència d'alguna altra anomalia, presen-

ta una lleu hemiplegia al costat dret, fet que el porta a una evident asimetria tant de la postura com dels moviments.

Filosofia de treball

El nen deficient visual normalment se'ns presenta com a desconexor del seu entorn i de les seves pròpies possibilitats d'actuació. Així doncs, el primer any de seguiment del programa ha consistit en una fase de percepció: que el nostre alumne tingués una idea del moviment a l'aigua en tota la seva globalitat.

Per a l'elaboració de qualsevol gest motriu és fonamental una fase de percepció visual del gest, la qual ens assegura una determinada precisió i ens dóna una informació dels segments del nostre cos respecte a l'espai i al temps. El nen invident aconseguirà aquesta percepció gràcies a altres informacions (acústiques, tàctils, propioceptives). Per tant, ens trobem que aquesta fase de percepció tendeix a seguir un curs més llarg.

Per a ell, dur a terme aquesta pràctica física representa un canvi de medi i el primer que pretén el programa és

* NEE = Necessitats Educatives Especials.

Fases	Objectius	Característiques/Metodologia
PERCEPCIÓ	- Reconèixer i ubicar-se en el medi - Establir una positiva relació professor-alumne - Potenciar el costat hemiplègic - Experimentar una millor posició del cos dins l'aigua - Treballar el moviment de peus i braços - Obtenir referències d'espais pròpies - Experimentar la sensació de lliscament - Buscar i mantenir una còmoda posició dins l'aigua - Desplaçar-se progressivament pel seu propi medi - Treballar cada cop amb major autonomia - Experimentar diferents formes d'entrada a l'aigua - Utilitzar la informació auditiva per aprendre a desplaçar-se amb la major autonomia possible - Incidir en l'assoliment de la posició hidrodinàmica durant la propulsió - Treballar sol dins el medi, sense el requeriment de la presència de l'educador a l'aigua - Experimentar la sensació de velocitat - Aprendre el moviment que realitzen els braços en posició ventral - Aconseguir un major impuls del tren superior - Aconseguir un major impuls propulsiu durant el moviment de posició ventral - Experimentar la modificació de la gravetat respecte al medi terrestre, adquirint diferents posicions a l'aigua - Experimentar el desplaçament mitjançant un canvi de superfícies propulsors - Comprovar la flotabilitat en una posició natural - Entrar a l'aigua realitzant la capbussada de cap - Experimentar la propulsió subaquàtica realitzada pels palmells de les mans - Experimentar la respiració lateral - Assolir una millor coordinació tren inferior/tren superior.	- Donar punts de referència constants - Vincle inicial positiu - Molta informació de com es troba el cos - Equilibrar les forces propulsives - Exploració de les diferents condicions del medi - Treball d'orientació i de mobilitat - Exploració de les condicions del medi - Donar un cúmul d'experiències - Experimentar diferents maneres de desplaçar-se - Cal anar adquirint progressivament major autonomia en el desplaçament - Treball d'orientació tàctil - Treball d'orientació espacial - Ambient facilitador - Equilibrar les forces propulsors - Factor confiança clau. Molt de treball d'orientació - Donar un cúmul d'experiències - Ajut de material per a poder fixar més el moviment a aprendre - Buscar les coordinacions tren superior/tren inferior que li resultin més eficaçes i fàcils - Descobriments guiats a l'hora d'experimentar les superfícies propulsors més importants - Anar descomposant el moviment en diferents fases - Prendre consciència de com es realitza el moviment - Controlar el cos i l'espai, tot jugant - El fet de descomposar una habilitat complexa en diferents fases, ens serveix per simplificar situacions - Podem dificultar-la mitjançant la utilització de material, el qual ens fa jugar continuament amb el C.G. - Treball progressiu: realització de la forma menys impactant possible - Treballar mitjançant el descobriment guiats com una eina clau per a totes les sessions on es persegueix l'objectiu "experimentar" - No utilitzem la bilateral, per així treure més profit del costat bo - No oblidar que partim del moviment a l'aigua en tota la seva globalitat
ANÀLISI	- Controlar la pròpia lateralitat i la referida a altres persones i objectes - Controlar la respiració i els diferents estils natatoris i diferents habilitats aquàtiques - Adoptar la postura correcta i equilibrada tant en flotació com en desplaçament - Executar cada cop amb més fluïdesa i eficaça les diferents habilitats aquàtiques i les seves combinacions i derivacions a estils - Interpretar les nocions de relació que s'estableixen entre el propi cos, els objectes i l'espai, utilitzant-les adequadament en l'acció aquàtica	- Fraccionar els moviments apresos el primer any per tal d'anar ajustant molt més el moviment propulsiu - Reduir informació per a poder ajustar més en l'acció
COORDINACIÓ	Els mateixos objectius que a qualsevol escola de natació	Es comença a tenir en compte el que suposen els estils en natació però sense oblidar mai que es pretén donar un ampli bagatge d'experiències, per així influenciar positivament en el desenvolupament motor de cada nen

Taula 1

la coneixença d'aquest nou espai amb totes les característiques que hi porti implícites i realment s'hi senti a gust.

Més que començar ensenyant-li estils, cal ensenyar-li formes de propulsió, de surament. Que aprengui a defensar-se, a valdre's per si mateix, i, si aconseguim això el seu aprenentatge es veurà facilitat.

Durant el segon any, es pretén passar a una fase d'anàlisi on l'alumne sigui capaç de fraccionar el moviment après l'any anterior en cada una de les seves parts: l'espatlla, el colze, la mà, els dits, ... Es tracta, doncs, de reduir informació perquè ajusti més un patró.

Aquesta segona fase, lligada a l'anterior, ens ha de portar (més a llarg termini) a una fase de coordinació dels moviments natatoris i habilitats aquàtiques en general (i aquí sí que ja es pot tenir en compte el que realment suposen els estils en natació).

Objectius generals del programa

Tot seguit es presenten els objectius generals en un termini de tres anys. Aquests objectius poden convertir-se perfectament en objectius terminals i, per tant, utilitzar-los com a eina avaluativa tot just acabat aquest programa:

- Desenvolupar els mateixos objectius que els altres nens de la seva edat (DCB Primària).
- Màxim desenvolupament de l'autonomia personal, tant dins com fora del medi aquàtic.
- Incidir específicament en:
 - Conèixer i dominar el nou espai.
 - Incidir en la mobilitat (aportar un cúmul d'experiències)

- ◇ Millorar la percepció tàctil, quí-nestèsica i auditiva.
- ◇ Millorar l'actitud postural i po-tenciar el costat hemiplègic.

Desenvolupament del programa

La taula 1 és un quadre evolutiu amb les fases anteriorment establertes on s'hi recullen els objectius, les característiques i la metodologia de com s'ha anat treballant.

Comentar la diferència existent entre el desenvolupament de la fase de percepció envers les altres dues. Ens trobem davant objectius didàctics en la primera fase i amb objectius terminals en les dues següents (anàlisi i coordinació). La gran diferència radica en el fet que la primera ha estat desenvolupada al llarg del primer any de seguiment i les altres dues encara estan per a desenvolupar. És important poder comptar amb un esquema que et mostri el fil d'objectius a seguir per a poder encaminar més correctament el treball posterior. Ara bé, el que considerem clau és el fet de proposar tot un seguit d'objectius didàctics a mida que va avançant el procés d'ensenyament-aprenentatge i així poder treballar amb un major marge de flexibilitat i alhora poder adaptar-se més subjectivament al que es va assolir i al que queda per assolir.

Seqüència d'integració d'un programa aquàtic (Gràfic 1)

1. Primer any de seguiment del programa:

La finalitat principal d'aquest primer any és aconseguir el desenvolupament

autònom en un medi quasibé desconegut pel nostre alumne.

La característica diferenciadora d'aquest primer any de seguiment és la utilització d'un programa individualitzat que pugui atendre les característiques específiques del nostre subjecte. Pel que fa als primers passos d'integració del Marc a un grup d'infants vidents, cal mencionar la conveniència que al llarg d'aquest primer curs, el nostre alumne participi de forma activa en alguna activitat puntual (Festa de Nadal, Festa de Carnestoltes, ...) amb la resta de grups de l'escola de natació (Integració Funcional) (1).

L'objectiu d'aquest treball és arribar a la conclusió que l'aprenentatge de l'activitat aquàtica, no tant sols ha de representar una activitat física mitjançant la qual es produeixi una millora o manteniment de l'àmbit físic (en aquest cas la potenciació del costat hemiplègic), sinó que l'objectiu també ha de ser recreacional, i si el que volem és aconseguir un desenvolupament integral, cal que s'assoleixin tota una sèrie de relacions socioafectives com les treballades a l'escola de natació.

És important també realitzar activitats que apropin el nen vident al món del cec. Es proposa que els diferents grups d'infants de l'escola prenguin consciència del que representa la ceguesa, duent a terme sessions amb la privació del sentit de la vista.

La clau de tota integració recau en el fet d'educar a dues bandes: educar al nen a integrar; educar els nens receptors d'una integració.

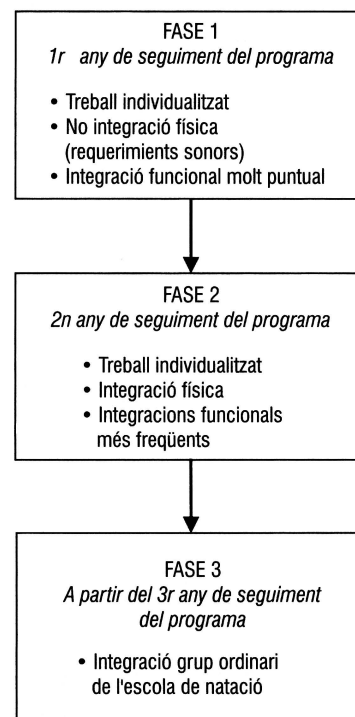
2. Segon any de seguiment del programa (integració física)

Continuarem amb el mateix treball del primer any. La finalitat principal serà la millora qualitativa del moviment i el progressiu desenvolupament de la noció de treball en grup.

L'objectiu és anar fluïnt progressivament cap a la normalització. En el primer any de posada en pràctica del programa, el Marc sempre ha estat treballant en un ambient afavoridor pel que fa a sons (no hi havia cap altre grup a l'equipament). Si el proper any se'l vol integrar a l'escola de natació, cosa que representa molt soroll ambiental, cal que progressivament es vagi acostumant a l'ambient carregat de sons. Cal doncs, augmentar el nombre d'inclusions del Marc a grups ordinaris. Es tracta d'un primer pas d'integració física: utilització conjunta d'un mateix espai i un major nombre d'integracions funcionals.

3. A partir del tercer any de seguiment (Integració social) (2)

La finalitat d'aquest tercer any de seguiment és la interacció i acceptació

Gràfic 1

del Marc en un grup ordinari de qualsevol escola de natació.

Condicions per a accedir a aquesta fase:

- 1r Haver adquirit una certa independència i autonomia motriu.
- 2n Autoacceptació: coneixement de les pròpies limitacions i potencialitats
- 3r Haver preparat al grup receptor del programa d'integració.

La filosofia continua sent intentar adaptar el mínim. Que les adaptacions siguin les bàsiques. El realment important, ara que augmenta el nombre d'alumnes, és l'organització, que la pràctica sigui ordenada.

Pel que fa a aspectes metodològics ens podem trobar amb tres formes de facilitar algunes accions a l'alumne cec. L'ajuda pot venir donada tant per l'educador, com per un company, com pels dos (sistema mixte). Cal anar utilitzant els tres sistemes d'ofertament de l'ajuda si el que es vol és una integració plena tant pel Marc com per la resta del grup. Acabarem dient que és necessari determinar, a partir d'aquesta fase, uns indicadors del resultat del procés d'integració, ja que integrar suposa quelcom més que posar en contacte el nostre alumne amb els nens de la resta del grup. Caldria fer un seguiment per tal que quedés reflectit aquest procés. Per una banda utilitzaríem l'observació directa, constituïda per les impressions personals de l'educador un cop acabada la sessió. Aquestes anirien dirigides a validar principalment l'àmbit afectiu i motor tant de l'alumne integrat com de la resta de companys del grup.

Per altra banda, ens valdríem també de l'observació indirecta i a través d'escalles de puntuació ens permetrien situar el subjecte en relació al grau de desen-

volupament motor en el medi aquàtic vers els seus companys.

Conclusions

Davant totes les virtuts que planteja la integració educativa, l'actitud pedagògica de l'educador no ha d'anar en el sentit d'apropar el nen al "patró normal", sinó que hauria de tractar-lo com el que és: un subjecte que, en aquest cas, rep informació d'una manera particular i per uns canals peculiars.

Caldria deixar clars tota una sèrie d'aspectes a l'hora de dur a terme una intervenció educativa, en aquest cas, un programa d'activitats aquàtica.

I el primer d'ells giraria envers les qüestions organitzatives: una avaluació inicial d'entrada i un coneixement ampli de les característiques de l'alumne són punts clau sobre els quals estructurar la base de tot treball posterior.

És evident que a partir d'aquí, l'educador ha d'anar marcant-se el camí i les fites a assolir.

Això tampoc significa que pugui establir-se tota una programació a partir de l'anàlisi d'unes sessions inicials. El trajecte ha de ser progressiu. És important anar treballant en funció de l'estimulació que es va presentant; no podem pretendre un llistat d'objectius a assolir quan el coneixement del nostre alumne és poc ampli. Durant el primer any de seguiment, jugar amb criteris de flexibilitat, ha d'esdevenir l'eix central de la nostra intervenció. Més endavant la retenció de continguts i la transferència han de passar a ser el clar objectiu pel qual lluitar.

A nivell de continguts convé no perdre de vista el disseny curricular base a assolir en cada etapa, si el que pretenem són criteris normalitzadors.

Caldrà, no obstant, fixar tota una sèrie de continguts més específics, a més de jugar amb factors de temporalitat, si creiem que són necessaris, per així poder assolir els preestablerts.

És important tenir clar, ja des de l'inici, una progressió cap a la normalització. És evident que al començament del programa caldrà llençar propostes que apropin cada vegada més el nostre subjecte a la forma de fer dels grups ordinaris de qualsevol escola de natació.

Cal deixar ben clar que no es tracta de modificar tota l'estructura curricular de l'ensenyament de l'activitat aquàtica, sinó que és possible que amb petites adaptacions metodològiques i tenint els mateixos objectius proposats per aquestes edats, el nostre subjecte a estudi (com qualsevol altre nen amb NEE) pot arribar a sentir-se un practicant més d'activitat aquàtica i arribar a una integració natural i espontània, un cop superats certs "impediments" d'ubicació espacial (ceguesa) i d'imatge corporal (ceguesa i hemiplegia).

Seguint uns criteris teòrics, aquesta programació intenta demostrar que l'únic que pot canviar és el com i quan ensenyar però que el què sempre serà el mateix tant per a un nen cec, com per a un nen hemiplègic, com per a un nen coix, amputat, disminuït psíquic, ...

Des d'aquí no creiem en els programes específics d'activitat aquàtica per a cada deficiència. El vertaderament important és saber què vols (curriculum ordinari sempre de referència) i el com és només qüestió de fer treballar el nostre cap.

Acabarem dient que el realment important és adaptar el mínim: fer ser i fer sentir-se un ésser integrat és un punt que no hauríem d'oblidar.

Bibliografia

- CRATTY, B. J.; PETERSON, C.; HARRIS, J. i SCHONER, R.: "El desarrollo de las aptitudes perceptivo-motoras en los niños y adolescentes ciegos", *Revista d'Educació Física i Esports*, núm. 13, 1987.
- DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT: *Curriculum Educació Primària*. Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1992.
- FOULKE, E.: "El paper de l'experiència en la formació de conceptes". *Int. J. Educ. Blind*, 1962, vol. XII, núm 1, citat per TOBIN, J. "Alguns aspectes del desenvolupament cognoscitiu en nens invidents". Conferència, Barcelona, 1985.
- FORTES, A.: *Teoría y Práctica de la Integración Escolar*. Los límites de un éxito. Ed. Aljibe, Málaga, 1994.
- FRAIBERG, S.: "Intuïció del cec". Souvenir Press Ltd., Londres, 1977 citat per TOBIN, J.: "Alguns aspectes del desenvolupament cognoscitiu en nens invidents". Conferència, Barcelona, 1985.
- FRAIBERG, S.: *Niños ciegos*. Col. Rehabilitación, Madrid, 1982.
- HEGARTY, HODGSON, CLUNIES-ROSS: *Aprender juntos. La integración escolar*. Ed. Morata, S.L., Madrid, 1994.
- HERRANZ, R. i RODRÍGUEZ, E.: *Los Deficientes Visuales y su Educación en Aulas de Integración*. Cuadernos de la UNED, Madrid, 1987.
- JOVEN, A.: "Realidad y expectativas de la Natación educativa. Una aproximación práctica". *Apunts d'Educació Física*, núm. 21, 1990.
- JOVEN, A.: *Apunts de natació de tercer curs de l'INEFC Lleida*, 1991-92.
- MARTÍ, C.; SERRA, R. i SOLDEVILA, A.: "El joc en el nen cec". Treball no publicat d'Educació Física Especial de 4t de l'INEFC Lleida, 1993.
- MELLONI, M.: "Característiques morfològiques i funcionals del deficient visual i la seva adaptació a l'exercici físic". *Apunts no publicats Postgrau AFA*, Barcelona, 1995.
- NAVARRO, F.: *Pedagogía de la natación*. Ed. Miñón, Valladolid, 1978.
- NIELSEN, L.: "The blind child's ability to listen". *The Educator*, a publication of the International Council for Education of the Visually Handicapped., V. VII, núm. 1, 1994.
- VÁZQUEZ, J.: *Curso de Especialización. La utilización del medio acuático en los disminuidos psíquicos*. Federación Española de Natación, Madrid, 1994.

Notes

- (1) Utilització de recursos comunitaris sense limitacions ni restriccions.
- (2) Establiment de canals de comunicació y realització en un context social.